

Paár Ádám

Az ellenállás kultúrája

Az Európai Bizottság posztjára az esélytelenek nyugalmával jelentkezett be az Európai Zöldek egyik „kemény embere”, José Bové, aki McDonalds gyorsétterem rombolásával került először a címlapokra. Radikális eszközei miatt sokan bajkeverőnek tekintik. Magyarországon nincsen a társadalmi ellenállásnak kultúrája, a szakszervezetek gyengék és széttöredezettek. Bové kell nekünk?

Franciaországban...

Az Európai Bizottság elnökét első ízben választja meg az [Európai Parlament](#). Az elemzők azonban alig fordítottak figyelmet az [Európai Zöld Párt](#) egyik jelöltje, a francia José Bové személyére. Utóbbi nem is hívták meg a jelöltek tévévitájára, ahol német kollégája és párttársa, Franziska Maria Keller képviselte a zöld pártcsaládot és értékrendet. Míg Keller a zöld politika mérsékelt irányzatát képviselte, José Bové annak a radikális zöld irányzatnak ad arcot, amelyik radikális baloldali, valamint agrárpopulista kötődéssel rendelkezik.

Bové szindikalista parasztvezérből vált a globalizációkritikus mozgalmak emblemikus figurájává. Politikai szocializációjára nagy hatást gyakorolt, hogy a kaliforniai Berkeley Egyetemen folytatott tanulmányokat, mely a hatvanas évek baloldali karneválja idején a vietnami háború ellen tiltakozó diákmozgalom központja volt. Bové első közéleti fellépése az 1970-es évek végére tehető, amikor a Francia-középhegységben található, festői szépségű Larzac-fennsík gazdáinak harcát vezette annak érdekében, hogy megakadályozzák egy katonai tábor fölépítését. A helyi juhtenyésztő és sajtőkészítő gazdák, valamint az őket támogató pacifisták passzív ellenállása sikerre vezetett, és a kormány meghátrálni kényszerült.

Bové a fensíkon juhot tenyésztett, roquefort sajtot készített, és közben a maga alapította Parasztszövetség keretében tovább szervezte a gazdák ellenállását, immár egyre inkább az amerikai élelmiszer-import és a francia konyha „amerikanizálódása” ellen. 1999-ben a lapok címlapjára került, amikor lerombolt egy McDonalds gyorséttermet, tiltakozásul a roquefort sajtra kivetett amerikai pótvám miatt. Az amerikai és nemzetközi globalizációkritikus mozgalmak Bové személyében megtalálták a népi celebet, aki addig hiányzott a mozgalomból. A seattle-i globalizációkritikus tüntetésen Bové is felszólalt, ennek hatását egy másik McDonalds gyorsétterem sínylette meg. A vandál akcióért három hónapos letöltendő börtönbüntetésre ítélték, de ez csak növelte a Larzac-fensík parasztvezérének népszerűségét.

Alig hagyta el a börtön kapuját, egy évvel később tíz hónap börtönre ítélték génmódosított gabona elpusztításáért, de fél hónap múlva elnöki kegyelemmel szabadult. Azóta Bové minden fórumon küzd az „európai élelmiszer szuverenitásért”, ostromozza az olcsó tengerentúli génmódosított élelmiszerek behozatalát, amely

szerinte tönkreteszi az európai mezőgazdaságot.

A nagy bajuszú és a kamerák előtt pipázó Bovét, aki traktorral vonult be a börtönkapun, a francia értelmiség egyes köreiben és a nemzetközi globalizációkritikus mozgalmak berkeiben afféle – Eric Hobsbawm történész kategóriájával élve – „társadalmi banditának” tekintik: Robin Hood vagy Jesse James francia utódának, aki a maga módján szélesebb társadalmi rétegek vélt vagy valós igazáért küzd. Mások szerint viszont bajkeverő, akinek az érveiben lehet ugyan igazság, ám eszközei megengedhetetlenek egy demokráciában. Bové 2007-ben elindult a francia elnökválasztáson, de, nem meglepő módon, sikertelenül. 2009-ben viszont bejutott az Európai Parlamentbe, és a zöldekhez csatlakozott.

Bové megítélése ellentmondásos. Mert hát ki is ő? Francia hazafi, aki egy nemzet gasztronómiai önbecsülését védelmezi? Társadalmi bandita, aki a francia és egyéb őstermelők nevében és bosszújaként vág oda a globális élelmiszerüzlet nagyurainak? Kvázi terrorista, ahogyan bírálói gondolják? Bové magát leginkább alter-globalistának nevezi, vagyis ahhoz az irányzathoz áll közel, amelyik nem a globalizációt támadja önmagában, hanem csupán a globális tőkét, és a szabad piaccal szemben erős intézményi biztosítékot kíván a kisvállalkozók, munkások, parasztok számára. Nem globalizációellenes, hanem a jelenlegi globalizációs folyamat kritikusa.

Ki tagadná, hogy a globalizáció folyamatának a lokális társadalmakban nem csak nyertesei, hanem vesztesei is vannak, vagy legalábbis olyanok, akik úgy érzékelik, hogy a globális élelmiszeripar fokozatosan kihúzza a talajt a hagyományos paraszti gazdálkodás alól. Mielőtt demagógiát kiáltanánk, nem árt tudatosítani, hogy napjainkban a globalizációkritika immár nem becsülhető le többé, az egész világot behálózó globalizációkritikus mozgalmaknak tudományos agytrösztjei (pl. [Oxfam](#)), nemzetközi fórumai (a Porto Alegre-i Szociális Világforum) és Bové-hoz hasonló ikonjai vannak. E mozgalmak palettáján helye lehet a Bové által képviselt radikális agrár-zöld, öko-paraszti irányzatnak is, mely az Egyesült Államokban és Latin-Amerikában is létezik.

A kérdésre, hogy ez az irányzat képes lesz-e európai társadalmi erővé szerveződni, akár a zöld mozgalmakon belül, annak bázisán, akár azon kívül, a jövő adja meg a választ. Korántsem biztos, hogy az ipari tömegtermelés, a mezőgazdasági népesség csökkenése visszafordíthatatlan folyamat Európában – például Magyarországon, amelynek természeti adottságai igen jók, ipara viszont leépült a rendszerváltás idején, valódi munkahelyeket a mezőgazdaságban és az ehhez kapcsolódó feldolgozóiparban lehetne teremteni. Franciaországban, Németországban, Dániában, Lengyelországban, Írországban és Olaszországban pedig még mindig széles, jól szervezett mezőgazdasági népesség létezik, egyesületekkel, szövetkezetekkel (gondoljunk például a több mint egymillió tagossággal rendelkező [Német Parasztszövetségre](#) vagy a Bové alapította [francia Parasztszövetségre](#), mely egyike a francia gazdák szervezeteinek). De a tömegelő felmutatása szellemi és anyagi forrásokat kíván, annak előteremtése meg nem megy szervezetség nélkül. Itt van bajban Magyarország.

...és Magyarországon

Bovét innen, Magyarországról könnyen belerakjuk a bajkeverő kalickájába, és szinte érthetetlen, hogy az Európai Zöld Párt hogyan jelölhetett egy többszörös börtönbüntetésre

ítélt embert az Európai Bizottság élére (persze, tegyük hozzá, hogy a valódi zöld favorit [Franziska Maria Keller](#) volt, és Bové indítása inkább jó gegnek tűnik). Mert a társadalmi ellenállásnak úgyszólván nincsen hagyománya Magyarországon, hiába szeretjük magunkat „a szabadságharcok nemzetének” nevezni.

A 19. század végén volt egyfajta közjogi alapú ellenállás, de az is szűk körre terjedt ki, és kétséges az őszintesége: a meg hasonlást illusztrálta, hogy a parasztember házában gyakran egymás mellett függött Kossuth Lajos és Ferenc József képe. A dzsentrí szavakban

kuruckodott, szidta a „kopasz saskeselyűt” (Ferenc József), és fogadkozott, hogy „el kell csapni a vén hóhért a Burgból, oszt pász”, de annál óvatosabban cselekedett.¹

A tekintélyelvű Horthy-korszak, majd főleg az 1948 utáni államszocialista időszak korlátok közé szorította a társadalmi ellenállás lehetőségét. Főleg az államszocializmus tekinthető felelősnek a társadalmi apátia, a passzivitás elmélyüléséért, hiszen az állampárt semmilyen autonóm szervezetet, mozgalmat nem tűrt meg. Az egyesületi életet 1938-1949 között több hullámban szétzúzták: önszerveződő társadalmi egyletek, dalárdák, sportegyletek, ifjúsági szervezetek sorra szűntek meg, és velük az autonómia, régiesen szólva, a civil kurázsi.

A meg hasonlítás, a tekintélyelvűség és a lázadó szólamok egymás mellett élése jellemezte a centralizált munkáspártokat is. Míg Franciaországban a szakszervezeti konföderáció külön

¹ Erről a kérdéstről részletesen ír: Gerő András: Ferenc József, a magyarok királya. Bp., 1999., Pannonica.

szerveződött a Szocialista Párttól, sőt időnként rivalizált vele, addig a Magyarországi Szociáldemokrata Párt a német testvérpárt mintájára irányítani akarta a szakszervezeteket, amelyek a transzmissziós szíj szerepét töltötték be a párt és a munkásbázis között. A német mintájú munkásmozgalom centralizmusa és bürokratizáltsága hiába ingerelte vitára Szabó Ervint a századelőn, lényegében nem változott, hogy a párt irányította a szakszervezeteket, és nem fordítva.

Az 1948 utáni kommunista párt pedig (tartalmilag) kiüresítette és megsemmisítette a szakszervezeteket, mondván, hogy ezekre már nincs szükség a jövő bőség társadalmában. A korban domináns történelemfelfogás szerint a szakszervezeteknek ugyanis a „burzsoá rend” idején forradalmi a szerepük, még ha olykor reformisták is csupán (megelégednek a nyolcórás munkaidővel és a béremeléssel), mert még így is ébren tartják a munkásság fegyelmezettségét és harci öntudatát. Amikor azonban a „szocialista” rendben szervezkednek, akkor már objektíve „ellenforradalmárok”, hiszen az önkormányzatiság csíráját képviselik, ami egy diktatúrában minimum gyanús, és szükségtelen az állampárt által irányított társadalomban (ld. 1956-os munkástanácsok „ellenforradalmi munkástanácsokként” való címkézését a párt részéről, ami a valóság kicsavarása, hiszen éppen a kádári hatalom volt „ellenforradalmi”).

A szakszervezeti érdekvédelem formálissá vált, nem teljesítette feladatát, a munkások érdekvédelmét. Azt az állam maga sajátította ki. Így a rendszerváltás egy lerongyolódott, az ellenállás kultúráját nem ismerő roncs társadalmat talált, amelynek előlről kellett kezdenie a civil társadalom felépítését.

Lehet, hogy nem a Bové-féle eszköz a megfelelő reakció a globális problémákra. De tény, hogy a hosszú ideig elfojtott feszültségek mindig robbanáshoz vezetnek. Ha el akarjuk kerülni az agressziót, akkor lehetőséget kell adni arra, hogy a különböző társadalmi és foglalkozási csoportok nyíltan, őszintén kifejezzék a haragjukat.

Nem kell Bovét követni. De a társadalmi ellenállás, ha úgy tetszik, a civil kurázsi szükséges feltétele egy jól működő demokráciának. Megfélemlített, atomizált, szervezetlen, a szakszervezeteket potyaleső bürokraták sóhivatalának tartó munkavállalók, közmunkások, a szövetkezéstől irtózó kiscgazdák, akikkel a „kollektív” szót megutáltatták, az egyleti életet nem ismerő, csak fogyasztásra szoktatott középosztálybeliek tömegével nem lehet demokráciát építeni. Többek között azért nem, mert ahhoz, hogy a demokrácia konfliktusai kezelhetők

legyenek, szükség van azokra a társadalmi szelepekre is, amelyek a felgyülemlett feszültségeket levezetik. E szelepek működtetése önszerveződő társadalmat igényel.

Gondoljunk bele, hány általános sztrájkra került sor az elmúlt években, [Franciaországtól Olaszországig](#). Ezeket nem a pártok szervezték, hanem a szervezett munkavállalók. Magyarországon az emberek viszont hagyományosan [azokra haragudnak](#), akik valamilyen formában szót emelnek az érdekeikért, vagy akik látványos gesztussal kifejezik a nemtetszésüket valamely jelenséggel szemben. Gondoljunk arra, hányan szolidárisak egy sztrájjal Magyarországon, vagy milyen indokolatlanul agresszív hangnemből [tárgyalták](#), amikor három aktivista molinót feszített ki a Sándor-palota erkélyén, tiltakozva a paksi bővítést kimondó jogszabály ellen. Pedig arra kellene haragudni, ami bosszantja őket, és azon kellene javítani.

Lehet, hogy ha nem is egy Mohács, de egy Bové-féle paraszt kell nekünk?